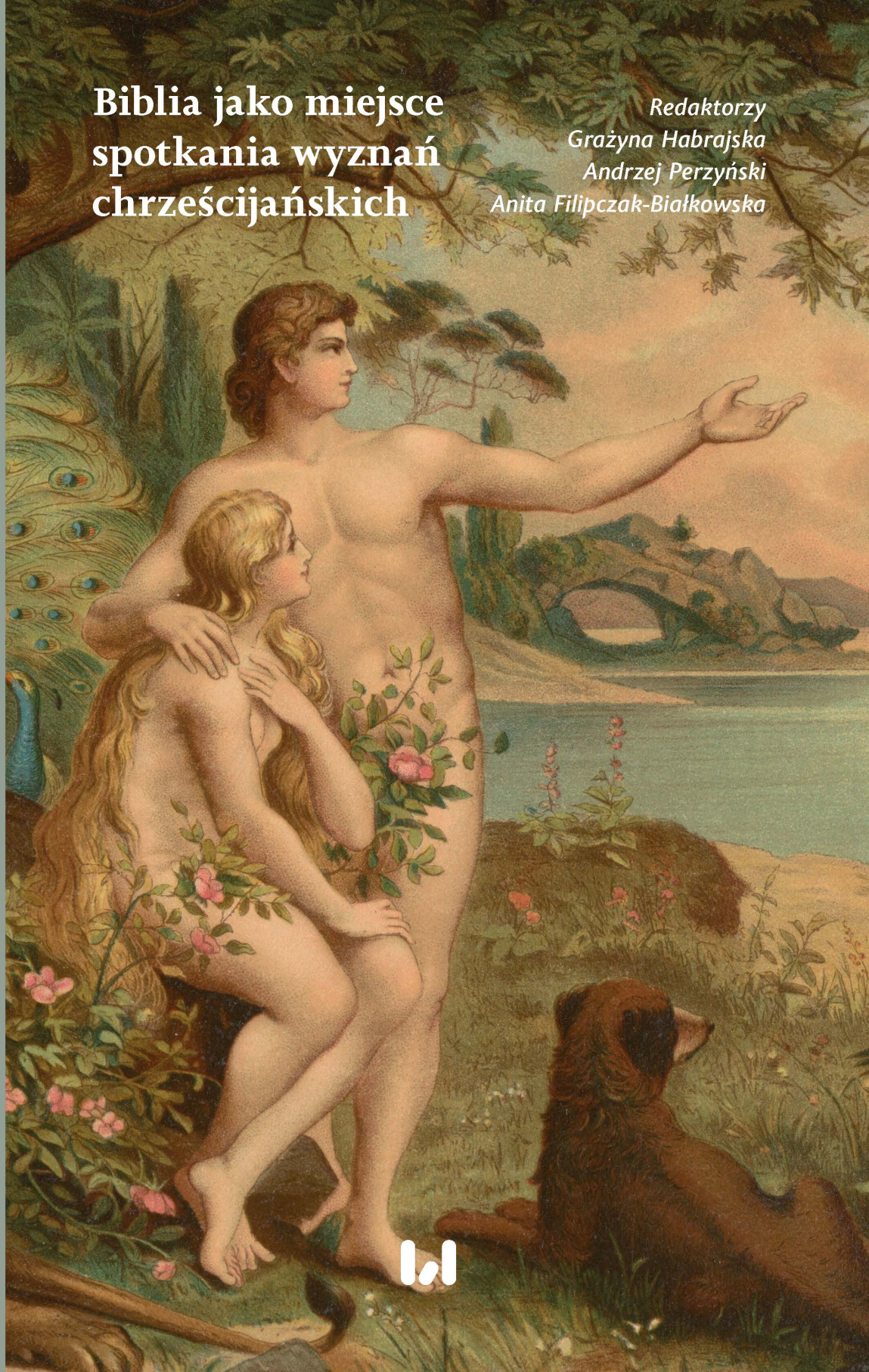

Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich

Redaktorzy
Grażyna Habrajska
Andrzej Perzyński
Anita Filipczak-Białkowska

Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich

*Redaktorzy
Grażyna Habrajska
Andrzej Perzyński
Anita Filipczak-Białkowska*

Grażyna Habrajska (ORCID: 0000-0002-4546-3557)
Anita Filipczak-Białkowska (ORCID: 0000-0001-9447-1628)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

Andrzej Perzyński (ORCID: 0000-0002-2955-0909)
– Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Teologiczny
01-815 Warszawa, ul. Dewajtis 5

Publikacja powstała w ramach działalności
Ośrodka Badawczego Myśli Chrześcijańskiej Uniwersytetu Łódzkiego

RECENZENCI

Anna Cegieta, Rafał Leśniczak

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Grzeszczyk

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Pich

PROJEKT OKŁADKI

Grzegorz Krzysztof Sufa-Chrostowski

Ilustracja wykorzystana na okładce:

Adam i Ewa w raju, autor: Wilhelm Ebbinghaus, źródło: Biblia złota klasyków, t. 1, Polona.pl

© Copyright by Authors, Łódź 2022

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Publikacja opiniowana w trybie podwójnie ślepych recenzji

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.10387.21.0.K

Ark. wyd. 10,9; ark. druk. 11,625

ISBN 978-83-8220-942-6

e-ISBN 978-83-8220-943-3

[Kup książkę](#)

Spis treści

Wstęp.....	7
List Rektor Uniwersytetu Łódzkiego, prof. dr hab. Elżbiety Żądzińskiej.....	9
List Rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, ks. dr. Stawomira Sosnowskiego.....	11
List prof. dr. hab. Antoniego Różalskiego, rektora Uniwersytetu Łódzkiego 2016–2020	13
Przemysław Sawa , Biblia, ekumenizm, duchowość. W poszukiwaniu jedności chrześcijan.....	15
Jadwiga Zalisz , Przebieg prac nad <i>Biblią Ekumeniczną</i>	33
Adam Palion , Współpraca ekumeniczna w promocji Biblii na przykładzie regionu górnośląsko-zagłębiowskiego	39
Bernard Sawicki , „Walka o wyobraźnię”. O ekumenicznych konsekwencjach pewnego aspektu interpretacji Biblii	55
Bożena Matuszczyk-Podgórska , Wierność i zrozumiałość. Od <i>Biblii Tysiąclecia</i> (1965) do <i>Biblii Paulistów</i> (2008)	73
Jacek Salij , Orty – nie sępy; zwłoki – nie padlina. Uwagi na marginesie wersetów Mt 24,28 i Łk 17,37	91
Jarosław Płuciennik , Kultura i „serce życia wewnętrznego” a psalmy	107
Maria Wichowa , Interpretacja słowa Bożego zawartego w Psalterzu. „Kacerskie”, katolickie czy ponadwyznaniowe oblicze przekładów psalmów Reja i Kochanowskiego	133
Elżbieta Laskowska , Językowy obraz słowa (Słowa) w wypowiedziach abpa Grzegorza Rysia.....	149
Paweł Beyga , Biblia w liturgii ordynariatów personalnych dla byłych anglikanów – wybrane problemy teologiczne.....	155
Andrzej Piotr Perzyński , Elementy estetyki w Biblii. Próba charakterystyki	167

Wstęp

Zawarty w tej monografii zbiór tekstów dotyczy zagadnień związanych z ekumenicznym wymiarem Biblii. W formie referatów miały zostać wygłoszone na dużej konferencji pt. „Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich”, do udziału w której zaprosiliśmy przedstawicieli różnych wyznań połączonych tradycją biblijną. Konferencję wstępnie zaplanowaliśmy na wiosnę 2020 roku – niestety epidemia pokrzyżowała nasze plany. Próbowaliśmy ponownie jesienią, ale znów nie było możliwości zebrania się w sali, a nie online. Zgłoszeni referenci odrzucili propozycję dyskusji za pomocą Internetu, co mnie specjalnie nie dziwi, bowiem nasza konferencja zakładała zaangażowanie emocjonalne uczestników, a emocji nie da się przekazać inaczej niż podczas spotkania face-to-face. Postanowiliśmy zatem, że teksty, które przesłali nam autorzy, opublikujemy teraz, a jeśli uda się w końcu zorganizować konferencję, to referaty wygłoszone przez innych uczestników wydamy w odrębnej publikacji.

Planowana konferencja „Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich” realizuje zamysł kontynuowania wspólnych konferencji poświęconych badaniom Biblii, organizowanych przez wiele lat przez Katedrę Historii Języka Polskiego Uniwersytetu Łódzkiego, pod kierownictwem prof. dr hab. Marii Kamińskiej, i Seminarium Duchowne w Łodzi. Cykl ten rozpoczęła w 1991 roku konferencja „Biblia a kultura Europy”, po czym corocznie odbywały się kolejne spotkania powiązane z badaniami Biblii w różnych ujęciach, aż do 2010 roku. Obrady pierwszego dnia zawsze prowadzono w Seminarium Duchownym w obecności arcybiskupa, a drugiego dnia na Uniwersytecie Łódzkim. Uczestnikami tych konferencji byli przedstawiciele katolików, prawosławnych, protestantów i innych wyznań chrześcijańskich – księża katoliccy i prawosławni, pastory, zakonnicy i świeccy pracownicy naukowcy wyższych uczelni oraz Polskiej Akademii Nauk. Pracownicy naukowcy wyższych uczelni reprezentowali różne dyscypliny naukowe – od językoznawstwa, literaturoznawstwa, teologii po biologię i fizykę. Podejmując inicjatywę poprzedniego Rektora Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Antoniego Różalskiego, postanowiliśmy odnowić współpracę z Seminarium Duchownym i znów organizować wspólne konferencje. Plan ten wsparli Rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi ks. dr Sławomir Sosnowski oraz obecna Pani Rektor Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Elżbieta Żądzińska.

W tej publikacji Czytelnik znajdzie kilkanaście bardzo interesujących tekstów związanych z ekumenicznym podejściem do Biblii. Na początku umieściliśmy teksty ogólne dotyczące prac nad *Biblią Ekumeniczną*. Tę część otwiera opracowanie Przemysława Sawy ukazujące różne aspekty ekumenizmu, następne w kolejności są: opis przebiegu prac nad *Biblią Ekumeniczną* Jadwigi Zalisz i opis współpracy ekumenicznej w obrębie regionu górnośląsko-zagłębiowskiego Adama Paliona. Zagadnienia ogólne kończy praca Bernarda Sawickiego o ekumenicznych konsekwencjach pewnego aspektu interpretacji Biblii. W części drugiej znajdzie Czytelnik rozważania o różnych wariantach przekładu wybranych fragmentów Biblii. Rozpoczyna je opracowanie Bożeny Matuszczyk-Podgórskiej, która porównuje tłumaczenia wybranych wersetów od *Biblii Tysiąclecia* do *Biblii Paulistów*. W tym samym duchu pozostaje tekst Jacka Salija, którego autor skoncentrował się na odmiennych przekładach dwóch pojęć w dwóch Ewangeliach. Kolejne dwa opracowania, Jarosława Płuciennika i Marii Wichowej, dotyczą interpretacji Słowa w Psalmach. Elżbieta Laskowska koncentruje się na językowym obrazie Słowa w wypowiedziach arcybiskupa Grzegorza Rysia. Kolejny tekst, Pawła Beygi, przybliży Czytelnikowi wybrane problemy teologiczne związane z udziałem Biblii w liturgii ordynariatów personalnych dla byłych anglikanów. Ostatnie opracowanie wiąże się z estetyką – Andrzej Perzyński podjął próbę charakterystyki różnych aspektów estetyki w Biblii.

Mam nadzieję, że ten zbiór różnorodnych opracowań naukowych pobudzi Czytelników do refleksji.

Grażyna Habrajska

Szanowni Państwo,

mam ogromny zaszczyt i przyjemność polecić Państwu wyjątkową lekturę poświęconą księdze ksiąg – Biblii. Zbiór ten jest owocem pracy, między innymi, humanistów z Uniwersytetu Łódzkiego.

Jedną z fundamentalnych wartości naszej Uczelni jest różnorodność, także pod względem wiary. Wstępując w mury Uniwersytetu, uznajemy wspólnie, że możemy się w pewnych sprawach różnić, ale powinniśmy pozostać jednością w spoglądaniu z szacunkiem i otwartością na drugiego człowieka.

Zarówno wydanie polskiego przekładu ekumenicznego Biblii, jak i spotkania z tym wydarzeniem związane, są wspólnym odzwierciedleniem istoty mojej Alma Mater. Mam ogromną nadzieję, że okoliczności pozwolą na zorganizowanie w najbliższej przyszłości konferencji „Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich” w formie stacjonarnej. Mądra rozmowa jest podstawą budowania wspólnoty.

Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania i wydania tego zbioru, dziękuję opiekunom naukowym konferencji – Pani Profesor Grażynie Habrajskiej z Uniwersytetu Łódzkiego oraz Księdzu Profesorowi Andrzejowi Perzyńskiemu z Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Na koniec dziękuję za bycie razem i mówienie o sprawach najważniejszych.

Wszystkim Czytelnikom życzę pożytecznej i przyjemnej lektury.

Prof. dr hab. Elżbieta Żądzińska
Rektor Uniwersytetu Łódzkiego

Pretekstem do zwołania konferencji zatytułowanej „Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich” było wydanie *Biblii Ekumenicznej*, czyli przekładu Pisma Świętego na język polski dokonanego wspólnie przez tłumaczy reprezentujących różne wyznania chrześcijańskie.

Patrzymy na nazwiska Autorów artykułów zawartych w niniejszym tomie, czytamy teksty, i wydaje się nam czymś oczywistym, że Biblia rzeczywiście jest miejscem spotkania – nie tylko różnych wyznań, ale i różnych dziedzin nauki, kultury. Jednak choć Biblia jest jedna, to jej interpretacja dzieliła i nadal dzieli tych, którzy uważają ją za świętą księgę. Także tłumaczenia, które przecież stanowią w pewnym stopniu interpretację, są naznaczone konfesyjnie. Ekumeniczne przekłady Biblii mają stosunkowo krótką tradycję. Pierwsze ekumeniczne tłumaczenie (na język francuski) ukazało się drukiem w 1975 roku. Polską *Biblię Ekumeniczną* wydano w 2018 roku, ponad cztery i pół wieku po pierwszym tłumaczeniu na język polski (*Biblia Leopolity*, 1561).

Tytuł *Biblia jako miejsce spotkania...* nie mówi więc o czymś oczywistym. Również tym razem (październik 2020) nie udało się nam spotkać, choć z powodów innych niż różnice wyznaniowe. Przyczyną najpierw przełożenia terminu konferencji, a później odwołania, była pandemia i związane z nią obostrzenia. Organizatorzy nie zdecydowali się na konferencję w trybie zdalnym, i słusznie, bo jak bez spotkania się mówić o spotkaniu?

Tom, który trzymacie Państwo w ręce, zawiera materiały konferencji, która się nie odbyła, jednak praca Autorów jest ważna i godna tego, by ją upowszechnić. Pozostaje podziękować inicjatorom projektu, Profesor Grażynie Habrajskiej oraz Doktor Anicie Filipczak-Białkowskiej, za ich wysiłek oraz wyrazić nadzieję, że Uniwersytet Łódzki będzie organizował następne konferencje o tematyce związanej z chrześcijaństwem, czy szerzej kulturą religijną, że łódzkie Seminarium Duchowne będzie miało radość z przyjmowania tych konferencji pod swój dach. Oby dzieło zapoczątkowane przez Profesor Marię Kamińską rozwinęło się na nowo. Mamy za sobą już ponad trzydziestoletnią tradycję.

Ks. dr Sławomir Sosnowski
Rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi

Łódź, 1 września 2021 r.

Szanowni Państwo,

Autorzy i Czytelnicy tomu *Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich*,

książka pt. *Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich* stanowi monografię przed konferencją pod takim samym tytułem, która miała odbyć się jesienią 2020 roku, ale ze względu na sytuację związaną z pandemią SARS-CoV-2 przesunięto jej organizację w formule stacjonarnej na później. Nie czekając, aż spotkanie w takiej formie dojdzie do skutku, organizatorzy postanowili wydać przesłane już do nich teksty wystąpień. Konferencja została zaplanowana jako wspólne przedsięwzięcie Uniwersytetu Łódzkiego oraz Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, a jej organizacji podjęli się Pani Prof. dr hab. Grażyna Habrajska i Ksiądz Prof. dr hab. Andrzej Perzyński ze współpracownikami. Jako rektor Uniwersytetu Łódzkiego miałem przyjemność rozmawiać w 2020 roku o tej konferencji, o jej idei i założeniach programowych z Paniami Prof. dr hab. Barbarą Bogoleńską i Prof. dr hab. Grażyną Habrajską, poprzednią i obecną kierownik Ośrodka Badawczego Myśli Chrześcijańskiej UŁ. Przyjąłem wtedy z zadowoleniem propozycję zorganizowania tego wydarzenia. Stanowiło to bowiem wprost nawiązanie do podejmowanych wcześniej wspólnych działań Uniwersytetu Łódzkiego i Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, w tym organizowania seminariów, sesji i konferencji naukowych z udziałem przedstawicieli środowisk duchownych i świeckich oraz wydawania publikacji tematycznie powiązanych z religią i jej odbiorem, historią kościołów chrześcijańskich, czy działaniami o charakterze ekumenicznym. Nie będąc specjalistą w obszarze tematyki poruszonej w niniejszej książce, pozwolę sobie jednak na zaakcentowanie jej znaczenia w ukazaniu i podkreśleniu idei ekumenizmu i roli Biblii w tym zakresie. Warto zauważyć jest też to, iż autorzy poszczególnych rozdziałów tomu reprezentują różne dyscypliny i specjalności naukowe, co sprawia, iż piszą o Biblii z różnej perspektywy i dzielą się refleksjami w oparciu nie tylko o swój osobisty jej odbiór, ale przez pryzmat swojej wiedzy, z uwzględnieniem własnego warsztatu badawczego. Dziękuję Pani Profesor Grażynie Habrajskiej i Księdzu Profesorowi Andrzejowi Perzyńskiemu za wysiłek włożony w prace związane z konferencją i tą publikacją. Dziękuję też autorom rozdziałów za podjęcie się przygotowania do druku ich wystąpień. Mam nadzieję, iż będziemy mogli ich wysłuchać i podjąć dyskusję o problematyce w nich poruszonej. Wyrażam głębokie przekonanie, iż tom *Biblia jako miejsce spotkania wyznań chrześcijańskich* zyska uznanie Czytelników.

Prof. dr hab. Antoni Różalski
Rektor Uniwersytetu Łódzkiego
w kadencji 2016–2020

Biblia, ekumenizm, duchowość. W poszukiwaniu jedności chrześcijan

Przemysław Sawa, dr

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0001-5634-3078>

Jednym z ważniejszych wyzwań dla współczesnego chrześcijaństwa pozostaje służba na rzecz jedności. Niestety, podziały z przeszłości i te powstające nadal przeszkadzają w dawaniu wiarygodnego świadectwa wiary w Jezusa Chrystusa w świecie coraz bardziej religijnie i światopoglądowo pluralistycznym. Dlatego właściwie odczytana Jezusowa modlitwa o jedność, świadectwo pierwszego Kościoła oraz podążanie za pragnieniami wzbudzanymi przez Ducha Świętego w ochrzczonych wzywają chrześcijan XXI wieku do odważniejszego niż dotąd wychodzenia w stronę nie tyle jednolitości, ile pojednanej różnorodności. Kluczowe dla tej sprawy jest pozytywne współlistnienie Kościołów i wspólnot eklezjalnych, troska o życie duchowe, wymiana darów i realne współdziałanie, a to już nie jest proste w każdym przypadku. Jednak dla tej niełatwej drogi nie ma alternatywy.

Wobec tego wciąż konieczna jest koncentracja na tym, co wspólne: Biblii, osobistej relacji z Jezusem Chrystusem i wspólnotowym charakterze wiary. Postawiona w temacie triada *Biblia, ekumenizm, duchowość* wyznacza właściwy kierunek w poszukiwaniu jedności chrześcijan. I choć nie brakuje różnic w rozumieniu szczegółowych kwestii (np. autorytetu Biblii, Kościoła, możliwości wymiany darów duchowych czy niezbędnych komponentów duchowości), to jednak wciąż możliwa jest wspólna droga, wzajemna inspiracja i współdziałanie w obszarach, które nie budzą napięć oraz dawanie czytelnego świadectwa o znaczeniu życia skoncentrowanego wokół Jezusa Chrystusa.

1. Miejsce Pisma Świętego w życiu chrześcijan

Wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa (Rz 10,17). Pozostając w wierności temu słowu, wszystkie wspólnoty chrześcijańskie, niezależnie od teologicznych preferencji, uznają wartość Pisma Świętego, choć różnie rozkładają akcenty w kwestii jego miejsca w całości życia wewnętrznego.

1.1. Nie lud książki, ale lud Słowa Wcielonego

Benedykt XVI, pisząc o miejscu Słowa Bożego w życiu Kościoła, stwierdził:

Słowo Pana trwa na wieki. Właśnie to słowo ogłoszono wam jako Dobrą Nowinę (1 P 1,25; por. Iz 40,8). To stwierdzenie z Pierwszego Listu św. Piotra, nawiązujące do słów proroka Izajasza, ukazuje nam tajemnicę Boga objawiającego się przez dar swojego Słowa. Słowo to, trwające na wieki, weszło w czas. Bóg wypowiedział swoje odwieczne Słowo w sposób ludzki; Jego Słowo *stało się ciałem* (J 1,14). Oto dobra nowina (Benedykt XVI, *Verbum Domini*, 2010: 1).

Pod tymi zdaniami mogliby podpisać się wszyscy chrześcijanie. W centrum chrześcijaństwa leży przecież doświadczenie miłości Boga objawionej najpełniej w Jezusie Chrystusie oraz życie w Duchu Świętym. To wymiar personalny, a nie rzeczowy. Wbrew temu, co twierdzą muzułmanie o Żydach i chrześcijanach, którzy, skoro koncentrują się wokół Biblii, są ich zdaniem ludem książki (arab. *Ahl al-Kitâb*), chrześcijanie tak siebie nie widzą. Oni stanowią lud Słowa Wcielonego. Trafnie wyartykułował to biskup Grzegorz Ryś w zakończeniu katechez neokatechumenalnych w kościele franciszkanów w Krakowie w dniu 10 grudnia 2015 roku:

Chrześcijanie nie są ludem książki [...], ale jeżeli już, to ludem Słowa Wcielonego. Pismo się pojawiło w konkretnym czasie, ja zawsze się śmieję, że Pan Bóg pisze zawsze książkę na końcu, długo z człowiekiem rozmawia, a w końcu to zostanie spisane. [...] To jest książka bardzo czcigodna, ale tylko książka, to jest Pismo, to nie jest słowo Boga. Słowo Boga macie w uszach. Bóg jest słowem, to znaczy, że jest zdolnością do rozmowy. Bóg nie mówi sam do siebie, jest Słowem przeznaczonym do rozmowy...¹.

Wobec tego na Słowo Boże nie można patrzeć w sposób przedmiotowy. Chodzi tu o Jezusa Chrystusa – doświadczenie spotkania z Nim rzuca światło na spisany tekst natchniony i stanowi podstawowe kryterium interpretacyjne².

¹ Cytat za: *Kraków. Lud Słowa Wcielonego*, <https://www.franciszkanie.pl/artykuly/krakow-lud-slowa-wcielonego> (dostęp: 22.05.2021).

² Bóg „dał nam bowiem swego Syna, który jest jedynym Jego Słowem – bo nie posiada innego – i przez to jedno Słowo powiedział nam wszystko naraz...” (Jan od Krzyża, 2014: 332–333).

Inaczej Biblia zostaje tylko zabytkiem kultury, a jej czytanie nie przyniesie oczekiwanych skutków.

W tym kontekście nie dziwi fakt, że każdy więc chrześcijanin, niezależnie od przynależności konfesyjnej, wezwany jest do osobistej relacji z Bogiem przez Jezusa Chrystusa, zgodnie z przesłaniem św. Jana:

życie objawiło się. Myśmy je widzieli, o nim świadczymy i głosimy wam życie wieczne, które było w Ojcu, a nam zostało objawione – oznajmiamy wam, cośmy ujrzeli i usłyszeli, abyście i wy mieli współuczestnictwo z nami. A mieć z nami współuczestnictwo znaczy: mieć je z Ojcem i Jego Synem Jezusem Chrystusem (1 J 1,2–3).

Kluczowe dla tej relacji są wiara w Jezusa Chrystusa, Boga-człowieka i przeżywanie własnego życia w sprzężeniu duchowego i fizycznego (doczesnego) wymiaru. To inkarnacyjny (chrystologiczny) charakter chrześcijańskiej duchowości (Szymik, 2000).

1.2. Razem, choć z różnymi akcentami

Chrześcijanie cenią Pismo Święte, choć w odmienny sposób pojmują jego miejsce w życiu Kościoła i poszczególnych wiernych. Dla Kościoła katolickiego Pismo Święte i Tradycja³ są ściśle ze sobą powiązane. Sobór Watykański II przypomniał, że „Święta Tradycja i Pismo święte ściśle łączą się z sobą i przenikają... wypływają z tego samego Bożego źródła, zespalają się jakby w jedno i zmierzają do jednego celu” (Sobór Watykański II, 2008b: 9). Nie są to dwa źródła prawdy ani jakieś przeciwieństwa. Doktryna katolicka akcentuje wzajemne sprzężenie tych elementów, co umożliwia Duch Święty: „Święta Tradycja słowo Boga, powierzone Apostołom przez Chrystusa Pana i Ducha Świętego [...], aby w swoim przepowiadaniu oświeceni Duchem prawdy, wiernie go strzegli, ukazywali je i szerzyli” (tamże). Wobec tego dla Kościoła katolickiego Słowo Boże ma wielkie znaczenie, choć zawsze przyjmowane jest ono w kontekście wspólnotowym, który łączy się z wymiarem osobistym. Dlatego pierwszą przestrzenią przyjmowania Słowa Bożego i kształtowania duchowości jest liturgia. Posoborowa reforma liturgiczna dowartościowała Pismo Święte, wprowadzając więcej biblijnych perykop: w niedziele i uroczystości przewidziane są dwa czytania (ze Starego i z Nowego Testamentu; w okresie

³ Nie chodzi tyle o zwyczaje czy ludzkie tradycje, choć oczywiście mają one swoje znaczenie, ale o całe dziedzictwo wiary i jej zrozumienia, będącego darem Ducha Świętego doprowadzającego do prawdy, do pogłębienia. Tak rozumianą Tradycję tworzy nauczanie soborów, synodów, liturgii. Cechą jest jej publiczny charakter oraz otwarcie na rozwój. Odróżnić ją trzeba od rozmaitych tradycji teologicznych, dyscyplinarnych, liturgicznych czy duchowych. Więcej o katolickim rozumieniu Tradycji zob. Morales, 2006: 171–194.

wielkanocnym oba z Nowego), psalmu i Ewangelii; w pozostałe dni jedno czytanie, psalm i Ewangelia. Jednocześnie, rewidując liturgię innych sakramentów, podkreślono znaczenie czytań biblijnych; podobnie rzecz ma się z obrzędami poświęceń i błogosławieństw (*Obrzędy błogosławieństw...*, 2010).

Warto także zauważyć rozwój katolickiej duchowości biblijnej. Niewątpliwie już dziewiętnastowieczny ruch liturgiczny nie tylko koncentrował się na przybliżeniu wiernym liturgii, ale także zamieszczał fragmenty Pisma Świętego w mszalikach dla wiernych. Oprócz tego do odważniejszego spoglądania w stronę Biblii przyczyniła się encyklika *Providentissimus Deus* Leona XIII, poświęcona studiom biblijnym. Papież, odwołując się do Soboru Trydenckiego, przypomniał katolicką naukę o tym, że interpretując Słowo Boże, należy uwzględniać nauczanie Magisterium Kościoła,

by w rzeczach wiary i obyczajów, należących do zbudowania nauki chrześcijańskiej, ten sens Pisma św. uważać za prawdziwy, który przyjmowała i przyjmuje Święta Matka Kościół, do którego należy sąd o prawdziwym sensie i tłumaczeniu Pisma św., i dlatego nikomu nie wolno tłumaczyć Pisma św. sprzecznie z tym znaczeniem albo z jednymyślnym zdaniem Ojców (Leon XIII, Encyklika *Providentissimus Deus*, 2003: 22).

Niemniej dopiero otwarcie wyrastające z Soboru Watykańskiego II oraz rozwój ruchów odnowy Kościoła doprowadziły do upowszechnienia Pisma Świętego wśród szerokiej grupy katolików, podkreślając fakt, że w Słowie Bożym wyrażone jest wydarzenie zbawcze dotyczące konkretnego człowieka (Boriello i in., 1998: 328–330). W tym apostołacie szczególne miejsce przypada wspólnotom neokatechumenalnym, Odnowie Charyzmatycznej, Szkołom Ewangelizacji św. Andrzeja, Ruchowi Światło-Życie oraz różnym centrom formacji biblijnej.

Łączenie Pisma Świętego z Tradycją doktrynalną i liturgiczną jest charakterystyczne również dla Kościołów prawosławnych. Zasadniczo chodzi o przemodlenie Słowa Bożego podczas celebracji liturgicznych, Boskiej Liturgii i innych, których hymny, tropariony czy kondakiony⁴ wyrastają z modlitwy Kościoła jako wspólnoty i modlitwy osobistej wielu wiernych. Trafnie ujął to wybitny prawosławny teolog, Paul Evdokimov:

Bóg chciał, aby Chrystus uformował Ciało, w którym Jego słowa będą dźwięczeń rzeczywistości jako słowa życia, a więc należy czytać Biblię i słuchać Boga jedynie w Chrystusie, czyli wewnątrz Jego Ciała, w Kościele. Stąd, gdy wierny bierze Biblię, to właśnie a priori stawia ich oboje w Kościele [...] (Evdokimov, 2003: 200)⁵.

⁴ Troparion to krótki hymn liturgiczny w tradycji bizantyjskiej, zbudowany z kilku wersów, wyrażający sens danego święta lub ukazujący jakieś wydarzenia z życia wspomnianego świętego. Podobną formą jest kondakion (kontakion), pierwotnie składający się z 24 pieśni rozpoczynających się od kolejnych liter alfabetu greckiego, z czasem skracany. Kondakion jest pieśnią ku czci święta lub świętego, zawierającą główne motywy dnia liturgicznego.

⁵ „Jeżeli się zaś stawia Biblię ponad Kościołem, fałszuje się postawę normatywną, wynikającą z woli samego Pana, by Biblię czytać w Kościele” (Evdokimov, 2003: 201).